

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКО-КРЕДИТНИХ ІНСТИТУЦІЙ У РОСІЙСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ПІСЛЯ СЕЛЯНСЬКОЇ РЕФОРМИ 1861р.

Боронос Д.В., Ковдик В.В.

Історія банківської справи сягає прадавніх часів. Кредит існував ще у Вавілоні, про що згадується у кодексі законів вавілонського царя Хаммурапі (XVIII ст. до н. е.), яким передбачено умови надання та повернення позик. Але виникнення власне банківництва пов'язане зі Стародавньою Грецією, де перші фінансисти почали розпоряджатися залученими коштами.

У Російській державі кредитно-банківська система почала активно розвиватися лише після Селянської реформи 1861 року. Це було викликано тим, що на початку XVIII ст. промисловість Росії розвивалась головним чином за рахунок коштів держави. Тому порівняно із Західною Європою розвиток комерційного кредиту суттєво запізнився.

Ринкові відносини вимагали створення стабільної державно-кредитної системи. У 1860 році уряд Росії зліквідував старі дореформені банки і створив якісно новий Державний банк, на який покладалося завдання зміцнення грошової і кредитної системи. На території України контори Держбанку було засновано у Києві, Харкові та Одесі, а також 19 його відділень в інших губерніях (у Катеринославській, Полтавській та ін.).

У 60-70х роках XIX ст. формується мережа комерційних банків. Діяльність їх характеризувалась розширенням операцій, викликаних великим попитом на кредити в умовах буму залізничного будівництва. Одночасно з Комерційним банком у першій половині XIX ст. існував державний Позиковий банк, заснований у 1786 році для сприяння дворянському землеволодінню. Разом із дворянськими маєтками позички терміном на 20 років з розрахунку 8% річних надавалися під кам'яні будівлі, фабричні споруди, гірничі заводи. У випадку несплати строкових платежів після тримісячної пільгової відстрочки маєтки бралися в опіку. З ліквідацією в 1860 році Позикового банку іпотечні кредити у Росії не надавалися протягом 10 років.

Казенні банки були не єдиними кредитними установами на той час. Починаючи з 1841 року почали з'являтися ощадні каси для прийняття дрібних вкладів. Перші ощадкаси були відкриті при «сохранних казнах» у Санкт-Петербурзі і Москві та при деяких «приказах общественного призрения». Згодом вони почали засновуватись при повітових казначействах та міських думах, а наприкінці ХІХ століття – при закладах поштово-телеграфного відомства, фабриках і заводах, митницях, при різноманітних урядових і громадських організаціях.

80-ті роки позначені створенням нових державних земельних банків: Селянського (1882) і Дворянського (1885). Державний Селянський банк перебував у підпорядкуванні Міністерства фінансів. Він мав 9 філій в Україні. Його основна функція – надання довгострокових позик селянам під заставу землі, яку вони викупували у поміщиків, на умові оплати 7,5-8,5 % розміру кредиту щорічно. Державний Дворянський банк надавав довгострокові позики дворянам-землевласникам.

Доволі швидке зростання кількості банків призвело до конкуренції між ними, що негативно позначилось на їх діяльності та фінансовому стані вкладників. Щоб стримати відтік вкладів, банки почали підвищувати відсотки закладами та поточними рахунками, у зв'язку з чим порушувалася їх ліквідність, і вони стали неспроможними надавати промисловості і торгівлі позики за низькими відсотками. В гонитві за високим прибутком банки часто здійснювали ризикові операції, що призводили до банкрутства.

Усі підсистеми банківсько-кредитної системи Російської держави існували у тісному взаємозв'язку. На чолі інституцій короткострокового кредиту стояв Держбанк, державні іпотечні банки очолювали акціонерні кредитні банки. Комерційні й земельні акціонерні банки також тісно взаємодіяли між собою. Проте, право емісії банкнот, які забезпечувались державним золотим запасом і обмінювались на золото, мав виключно Державний банк, як і у провідних країнах світу. Це значно зміцнило фінансово-кредитну систему Російської держави, що сприяло розвитку економіки, розширенню торгівлі і посиленню зовнішньоекономічних зв'язків.